

13.11.2003

2924/2/02

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpää

VANKILASSA MÄÄRÄTTÄVÄ KURINPITORANGAISTUS

1
ASIA

X:n vankilaan 21.11.2002 suorittamalla tarkastuksella ilmeni, että kolmelle vangille on mahdollisesti määrätty kurinpitorangaistus poistumisluvalla tehdystä rikoksesta.

Kahdelle vangille oli myönnetty poistumislupa ajalle 24.5.2002 klo 08.00 – 25.5.2002 klo 12.00. Heidän palattuaan vankilaan heille tehtiin virtsatesti, josta löytyi huumausaineen jäämiä. Vangit myönsivät käyttäneensä huumausaineita poistumislupansa aikana. Testin jälkeen heidän yhteisesti käyttämään selliinsä tehtiin sellitarkastus. Sellistä löytyi n. 0,3 grammaa hasista ja 2 kappaletta huumausaineeksi luokiteltavaa Temgesic-tablettia.

Vangeille määrättiin kurinpitorangaistukset 11.6.2002. Toiselle vangille määrättiin kurinpitorangaistus törkeästä poistumislupaehtojen rikkomisesta. Päätöstä perusteltiin: "...käytti poistumisluvalla hasista ja amfetamiinia. Sellistä löytyneet hasiksen murut (---):n". Toiselle vangille määrättiin kurinpitorangaistus törkeästä poistumislupaehtojen rikkomisesta sekä hasiksen ja Temgesic tabletin hallussapidosta vankilassa.

Kolmannelta vangilta otettiin virtsanäyte 30.5.2002 poistumisluvan ja avolaitokseen siirtymisen vuoksi. Näyte sisälsi kannabiksen aineenvaihduntatuotetta (THC). Vangille määrättiin kurinpitorangaistus 20.6.2002. Päätöksen perusteluissa todettiin: "...ei otettu ennen lomalle lähtöä virtsanäytettä. Ei varmaa näyttöä, mistä hasis-positiivisuus johtuu. Koska näyte positiivinen, kysymyksessä huumausaineen käyttäminen, mikä on huumausaineen käyttörikkomus."

Vanki haki muutosta päätökseen valittamalla Y:n käräjäoikeuteen. Käräjäoikeus antoi asiassa päätöksen 4.7.2002 nro --- eikä muuttanut kurinpitopäätöstä perustellen asiaa sillä, että todisteet osoittivat vastaajan näytteessä olleen kannabiksen aineenvaihduntatuotetta. Lisäksi käräjäoikeus totesi: "Jutun ratkaisun kannalta ei sillä seikalla, miten huumaava aine on joutunut kehoon, ole merkitystä."

Tämän johdosta otin eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla omasta aloitteestani tutkittavakseni, oliko päätöksissä määrätty kurinpitorangaistus vastoin rikoslain 2 luvun 13 §:ssä määrättyä.

2

SELVITYS

X:n vankilan johtaja A antoi asiassa selvityksen 3.3.2003.

Rikosseuraamusvirasto antoi asiassa lausuntonsa 22.5.2003.

Y:n käräjäoikeuden laamanni B antoi asiassa selvityksensä 20.8.2003.

3

RATKAISU

3.1

Oikeusohjeet

Rikoslain 2 luvun 13 § kuuluu:

"Jos rangaistusvanki tekee rangaistuslaitoksessa tai muuten ollessaan vankilan viranomaisen valvonnan alaisena rikoksen, josta yleisen lain mukaan tulevan seuraamuksen katsotaan olevan sakkoa, siitä on laitoksessa määrättävä kurinpitorangaistus niin kuin siitä erikseen säädetään. Jos katsotaan, että rikoksesta seuraa ankarampi kuin sakkorangaistus, rikosentekijä on pantava siitä syytteeseen tuomioistuimessa.

Jos 1 momentissa tarkoitettu henkilö tuomioistuimessa tuomitaan rikoksesta, josta määrätyn kurinpitorangaistuksen hän on kokonaan tai osaksi suorittanut, on rangaistuksesta vähennettävä kohtuullinen määrä, jollei ole perusteltua aihetta jättää vähennystä tekemättä tai pitää suoritettua kurinpitorangaistusta täytenä rangaistuksena teosta.

Milloin rangaistusvanki tekee rikoksen laitoksen ulkopuolella, hänet on siitä pantava syytteeseen tuomioistuimessa."

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan kurinpitorangaistus voidaan määrätä, jos vanki rikkoo vankilan järjestystä tai poistumisluvan, siviilityöluvan tai opintoluvan ehtoja taikka tekee laitoksessa rikoksen, josta yleisen lain mukaan tulevan seuraamuksen arvioidaan olevan sakkoa.

Saman pykälän 3 momentin mukaan vangille, joka on syyllistynyt kahteen tai useampaan järjestysrikkomukseen, on määrättävä niistä yhtenäinen rangaistus.

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 10 a §:n 3 momentti kuuluu: *"Jos vanki tuomitaan tuomioistuimessa rangaistukseen rikoksesta, josta hänelle on määrätty kurinpitorangaistus, kurinpitorangaistus raukeaa siltä osin kuin sitä ei ole pantu täytäntöön."*

Vankeinhoitoasetuksen 63 §:n 1 momentin mukaan vangille, joka on syyllistynyt kahteen tai useampaan järjestysrikkomukseen, on määrättävä niistä yhteinen kurinpitorangaistus.

Vankeinhoitoasetuksen 66 § kuuluu: *"Jos vankia syytetään tuomioistuimessa rikoksesta, josta vangille on rangaistuslaitoksessa määrätty kurinpitörangaistus, kurinpitörangaistuksesta ja sen täytäntöönpanosta on ilmoitettava tuomioistuimelle."*

Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksessä 14/011/95 kurinpitörangaistuksen määräämisestä ja täytäntöönpanosta todetaan, että rangaistuslaitoksen ulkopuolella tehtyä rikosta ei voida rikoslain 2 luvun 13 §:n 3 momentin mukaan käsitellä hallinnollisessa kurinpitomenettelyssä, vaikka rikos poistumisluvan aikana onkin samalla myös poistumislupaehtojen rikkominen.

3.2

Kannanotto

Kurinpitörangaistukset 11.6.2002

Vankilan johtaja A on määrännyt kurinpitörangaistuksen kahdelle vangille 11.6.2002. Kurinpitörangaistukset on määrätty huumausaineen käytöstä poistumisluvalla sekä vankilassa vangin hallusta löytyneen huumausaineen johdosta.

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 10 §:ää koskevassa hallituksen esityksessä HE 66/1994 todettiin 1 momentin säätämisen merkittävänä sitä, että *"...vangille voitaisiin määrätä kurinpitörangaistus, jos hän laiminlyö poistumisluvan perusteena olevan tärkeän asian hoitamisen, oleskelee sallitun paikan ulkopuolella, laiminlyö ilmoittautumisen tai syyllistyy järjestyshäiriöön poissaolon aikana. Vaikka rikos poistumisluvan aikana onkin samalla poistumislupaehtojen rikkominen, rangaistuslaitoksen ulkopuolella tehtyä rikosta ei voida rikoslain 2 luvun 13 §:n 3 momentin mukaan käsitellä hallinnollisessa kurinpitomenettelyssä. Vangin syylistyessä luvan aikana rikokseen hän saa siitä seuraamuksen rikosprosessuaalisessa järjestyksessä."* Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksessä 14/011/95 on todettu sama asia. Eduskunnan lakivaliokunta ei muuttanut hallituksen esitystä tältä osin eikä lausunut perusteluissaan asiasta (LaVM 17/1994).

Kysymykseksi edellä olevan johdosta nousee, mitä tarkoittaa hallituksen esityksessä oleva "syyllistyy järjestyshäiriöön poissaolon aikana". Tarkoittaako se, että poissaolon aikana syyllistytään sellaiseen järjestyshäiriöön, joka ei sinänsä olisi rangaistavaa rikoslain tai minkään muunkaan lain mukaan. Vai onko kysymys ehkä sellaisesta käytöksestä, josta esimerkiksi sellainen henkilö, joka ei ole vanki, tuomittaisiin rangaistukseen. Ottaen huomioon se, mitä rikoslain 2 luvun 13 §:n 3 momentissa on säädetty ja se, mitä edellä lainatussa hallituksen esityksessä on mainittu poistumisluvan aikana tehdystä rikoksesta, pidän ilmeisenä, että laissa on tarkoitettu sitä, että kurinpitomenettelyyn voisi tulla ainoastaan sellainen järjestyshäiriö, joka ei sellaisenaan täyttäisi minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Tällaisena järjestyshäiriönä saattaisi käsitykseni mukaan tulla kyseeseen esimerkiksi sellainen käytös, jonka johdosta poliisi voi poliisilain 20 §:n perusteella ryhtyä toimenpiteisiin, mutta joka ei vielä täyttäisi

1.10.2003 voimaan tulleen järjestyslain (612/2003) 3 §:n mukaista 16 §:n nojalla järjestysrikkomuksena rangaistavaa käyttäytymistä. Jos taas käyttäytyminen olisi sellaista, että järjestysrikkomuksen tunnusmerkistö täytyisi, kysymykseen ei voisi tulla vankilassa määrättävä kurinpitorangaistus, vaan mahdollinen rangaistus asiasta seuraisi normaalilla rikosprosessuaalisella tavalla.

Tämä tulkinta on käsitykseni mukaan sopusoinnussa myös ns. ne bis in idem-periaatteen kanssa. Periaate tarkoittaa sitä, että ketään ei tulisi rangaista kahdesti samassa asiassa. Asiasta on lausuttu Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artiklassa, jonka 1. kohta kuuluu: *"Ketään ei saa saman valtion tuomiovallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu syylliseksi kyseisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti."*

Samankaltaista asiaa koskevassa oikeustapauksessa (EIT:A-328-C, 23.10.1995, ns. Gradinger-tapaus) Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artiklaa riktun, kun hallintoviranomaiset olivat vastoin alioikeuden ratkaisua tuominneet henkilön rattijuopumuksesta. Ne bis in idem-periaatetta oli rikottu, koska kumpikin päätös perustui samaan käyttäytymiseen. Kysymys on tosin jossain määrin tulkinnanvarainen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on esimerkiksi eräässä tapauksessa katsonut, ettei periaatetta rikkonut menettely, jossa eräs henkilö oli tuomittu verohallinnon toimesta fiskaaliseen sakkoon (veronkorotus) ja yleinen oikeus oli tuominnut samaan menettelyyn liittyen rangaistusseuraamuksen.

Huumausaineen käyttäminen voi olla rikoslain 50 luvun 2 a §:n mukainen huumausaineen käyttörikos. Rikoslain 2 luvun 13 §:n 1 momentin soveltamisala on rajattu siten, että rikoksen tulee olla tehty rangaistuslaitoksessa tai sen alueella taikka muutoin vankeinhoitolaitoksen valvonnan alaisena. Säännös ei näiltä osin anna vankilan johtajalle harkintavaltaa.

Rikoslain 2 luvun 13 §:n 3 momentin perusteella huumausaineen käyttämisestä poistumisluvalla ei olisi pitänyt määrätä kurinpitorangaistusta. Määrätessään kurinpitorangaistuksen huumausaineen käyttämisestä poistumisluvan aikana johtaja A on käsitykseni mukaan menetellyt lainvastaisesti.

Menettelyn moitittavuutta arvioidessani olen kuitenkin ottanut huomioon sen, että itse lakiteksti on, edellä esittämästäni huolimatta, jossakin määrin tulkinnanvarainen.

Toiseksi on otettava huomioon, että oikeusministeriön määräyksestä vangin ja hänen käytössään olevien tilojen tarkastamisesta sekä päihteettömyyden valvonnasta annetusta ohjeesta (6/011/99, 25.5.1999) ja Rikosseuraamusviraston vangin päihteettömyyden valvonnasta, päihtymystilan toteamisesta ja päihdevalvonnan testeistä annetusta ohjeesta (1000/011/2001, 23.8.2001) voi saada sen käsityksen, että huumausaineen käytöstä poistumisluvalla olisi mahdollista antaa kurinpitorangaistus. Kummassakin ohjeessa mainitaan - kohdassa, jossa käsitellään mm. virtsanäytteen ottamista

poistumisluvan ehtona -, että "positiivisen näytteen antaneelle vangille voidaan lisäksi määrätä kurinpitorangeistus". Ohjeissa ei erotella sitä, johtuuko positiivinen näyte siitä, että huumausainetta olisi käytetty poistumisluvalla vai rangaistuslaitoksessa.

Lisäksi voidaan todeta, että kummassakin tutkittavassa tapauksessa on samalla kurinpitorangeistuksella käsitelty myös vankilassa tapahtunut huumausaineen hallussapito. Koska asiassa on annettu vankeinhoitoasetuksen 63 §:n mukaisesti yhteinen kurinpitorangeistus, en pysty arvioimaan, kuinka paljon poistumisluvalla tehty huumausaineen käyttäminen on mahdollisesti vaikuttanut kurinpitorangeistuksen lopputulokseen.

Edellä oleva huomioiden pidän riittävänä, että saatan vankilanjohtaja A:n tietoon tulkintani rikoslain 2 luvun 13 §:n 1 ja 3 momentista.

Kurinpitorangeistus 20.6.2002

Kolmannen vangin osalta johtaja A on määrännyt kurinpitorangeistuksen huumausaineen käytöstä. Päätöksen mukaan epäselväksi on jäänyt, onko ainetta käytetty laitoksessa vai poistumisluvalla.

On jossain määrin tulkinnanvaraista, kuinka tulisi menetellä tilanteessa, jossa pidetään selvitetynä, että vanki on käyttänyt huumausainetta, mutta ei ole selvää, onko käyttö tapahtunut rikoslain 2 luvun 13 §:n 1 momentin soveltamisalueella vai rangaistuslaitoksen ja valvonnan ulkopuolella. Laissa ei ole määräystä tällaisen tilanteen varalta.

Rikoslain 2 luvun 13 §:n 1 momentin säännös sisältää rangaistusvankia koskevan poikkeuksellisen menettelyn rikoksen seuraamuksen määräämiseksi. Normaali menettely rikosoikeudellisia seuraamuksia varten on poliisin suorittama esitutkinta, joka mahdollisesti johtaa rangaistusmääräysmenettelyn käyttöön tai syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn. Tämänkaltaista, oikeusturvajärjestelyiltään poikkeavaa säännöstä tulee mielestäni tulkita suppeasti. Rikoslain 2 luvun 13 §:n 1 momentin mukaisen poikkeussäännön suppean tulkinnan vaatimusta korostaa se, että epäillyn rikoksen selvittely kurinpitomenettelyssä on käsitykseni mukaan "kevyempää" kuin poliisin suorittamassa esitutkinnassa. Vankilaviranomaisilla ei ole käytössään yhtä tehokkaita tutkintakeinoja kuin poliisilla.

Kerrotuista syistä säännöstä ei pidä mielestäni tulkita siten, että sen soveltamisala laajenee sellaisiin epäselviin tapauksiin, joiden osalta on mahdollista, että rikos on tapahtunut muualla kuin säännöksen rajaamissa tilanteissa. Kurinpitomenettelyä tulisi käsitykseni mukaan käyttää vain sellaisissa selvissä tapauksissa, joiden osalta on varmuus siitä, että rikos on tapahtunut rikoslain 2 luvun 13 §:n 1 momentin mukaisissa olosuhteissa.

Katson, ettei tilanteessa olisi ollut kurinpitomenettelyn edellytyksiä.

Ottaen huomioon sen, mitä olen edellä lausunut oikeusministeriön ja Rikosseuraamusviraston ohjeiden tulkinnanvaraisuudesta sekä sen, että laissa ei ole nimenomaisesti säädetty, miten tulee menetellä kuvatuissa tilanteissa, pidän riittävänä, että saatan käsitykseni rikoslain 2 luvun 13 §:n 1 momentin tulkinnasta vankilan johtaja A:n tietoon.

Käräjäoikeuden päätös 4.7.2002

Y:n käräjäoikeus ei ole muuttanut vankilan johtajan 20.6.2002 määräämää kurinpitorangeistusta. Päätöksen mukaan käräjäoikeus on katsonut, että jutun ratkaisun kannalta ei sillä seikalla, miten huumaava aine on joutunut kehoon, ole merkitystä. Selvityksessään laamanni B on kertonut käräjäoikeuden käsityksen asiassa olevan, että teko oli tehty laitoksessa tai valvonnan alaisena, koska käräjäoikeudessa kuultu todistaja kertoi THC:n säilyvän satunnaiskäyttäjän virtsassa 1 – 5 vuorokautta. B:n mukaan kurinpitorangeistus olisi pitänyt kumota, mikäli teko olisi katsottu tehdyksi laitoksen ulkopuolella.

B:n edellä kertomat seikat eivät mielestäni käy riidatta selville käräjäoikeuden päätöksen perusteluista. Perustelut voidaan käsitykseni mukaan ymmärtää niinkin, että käräjäoikeus on päätöstä tehdessään katsonut, ettei asiassa ole merkitystä sillä, onko huumausainetta käytetty valvonnan alaisena vai poistumisluvalla. Tähän viittaa se, että perusteluksi on otettu lausuma "jutun ratkaisun kannalta ei sillä seikalla, miten huumaava aine on joutunut kehoon, ole merkitystä." Käsitystäni tukee myös se, että käräjäoikeus ei ole todennut olevan aihetta muuttaa vankilanjohtajan päätöstä, jossa todetaan, että ei ole "varmaa näyttöä, mistä hasis-positiivisuus johtuu". Vankilanjohtajan päätökseen tehdyssä esittelijän ratkaisuesityksessä todetaan, että "---: n on katsottava joko poistumisluvallaan tai poistumisluvan jälkeen X:n vankilassa käyttäneen hasista...". Käräjäoikeuden päätöksessä kirjallisena näyttönä mainitusta 30.5.2002 tehdystä virtsanäytetestin lomakkeesta ilmenee, että vanki on ollut poistumisluvalla 25.5. – 26.5.2002. On käsitykseni mukaan mahdollista, että – mikäli katsotaan vangin huumausaineen käyttö toteen näytetyksi – ainetta olisi käytetty poistumisluvalla, kun otetaan huomioon käräjäoikeuden päätöksessä mainittu poistumisaika 1 – 5 vrk.

Selvityksessään laamanni B on lisäksi todennut, että asiassa on tulkittu näyttöä vastaajalle edullisimmalla tavalla. Tätä B on perustellut sillä, että jos käräjäoikeus olisi kumonnut annetun kurinpitorangeistuksen, valituksen tehnyt vanki olisi joutunut kurinpitomenettelyyn lomarikkomuksesta ja syytteesen huumausaineen käyttörikoksesta.

Pidän ongelmallisena perustella kurinpitomenettelyn käyttöä sillä, että se on vastaajan kannalta edullisinta. Toimivaltasäännöksen tulkinnassa ei käsitykseni mukaan voida vedota tähän näkökohtaan, vaikka ymmärränkin, että menettely on käytännön näkökulmasta ollut sujuvaa. Asiassa olisi voitu käsitykseni mukaan menetellä myös niin, että kurinpitopäätös olisi kumottu, koska ei ole ollut selvää, että huumausainetta oli käytetty poistumisluvan aikana.

Edellä kerrotun ne bis in idem- periaatteen kannalta laamanni B:n esittämä mahdollinen tapahtumain kulku siinä tapauksessa, että käräjäoikeus olisi kumonnut kurinpitorangaistuksen, on jossain määrin ongelmallinen. Kaksinkertaisen rangaistuksen kiellon lisäksi periaate sisältää sen, ettei ketään saa saattaa rikosprosessin kohteeksi sellaisessa asiassa, jossa hänet on jo lainvoimaisesti tuomittu tai vapautettu kysymyksessä olevasta rikoksesta. Voimassa oleva laki kuitenkin lähtee siitä, että tällainen kaksinkertainen käsittely on mahdollista. Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 10 a §:n 3 momentin mukaan jos vanki tuomitaan tuomioistuimessa rangaistukseen rikoksesta, josta hänelle on määrätty kurinpitorangaistus, kurinpitorangaistus raukeaa siltä osin kuin sitä ei ole pantu täytäntöön. Vankeinhoitoasetuksen 66 §:ssä säädetään tilanteesta, jossa vankia syytetään tuomioistuimessa rikoksesta, josta hänelle on jo määrätty kurinpitorangaistus. Myös rikoslain 2 luvun 13 §:n 2 momentin mukaan on mahdollista, että jo määrätystä kurinpitorangaistuksesta huolimatta henkilö voidaan tuomita samasta teosta tuomioistuimessa rangaistukseen. Varsinkin silloin kun kurinpitorangaistus olisi muutoksenhaun johdosta tuomioistuimen tuomitsema tai jopa hylkäämä, olisi kyseenalaista, onko järjestelmä kaikilta osin sopusoinnussa Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artiklan ja ne bis in idem- periaatteen kanssa.

Sen ratkaiseminen, onko kurinpitorangaistuksesta valittanut vanki syyllistynyt siihen, mistä hänelle kurinpitorangaistus on annettu, on kuulunut käräjäoikeuden harkintavaltaan. Asian harkinta on sisältänyt myös sen, onko väitetty teko tehty sellaisissa olosuhteissa, että se on kuulunut kurinpitorangaistuksen soveltamisalaan. Vaikka asiassa olisi edellä kerrotuin perustein voitu perustellusti päätyä toiseenkin lopputulokseen, ei asia anna minulle aihetta toimenpiteisiin, koska käräjäoikeus ei ole käsitykseni mukaan ylittänyt sille kuuluvaa harkintavaltaa.

4

TOIMENPITEET

Saatan käsitykseni rikoslain 2 luvun 13 §:n tulkinnasta X:n vankilan johtajan A:n tietoon.